

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Кафедра міжнародного права

ГЛОСАРІЙ

з

навчальної дисципліни

«Пролегомени до міжнародних відносин»

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський) рівень

Ступінь вищої освіти – бакалавр

Галузь знань – 29 «Міжнародні відносини»

Спеціальність – 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Спеціалізація – «Міжнародні відносини»

Статус навчальної дисципліни – обов'язкова

Затверджено на засіданні
Вченої ради
протокол № від р.

Ректор

_____ **Анатолій Гетьман**

Харків 2024

Глосарій з навчальної дисципліни «Пролегомени до міжнародних відносин» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 29 «Міжнародні відносини» спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» спеціалізації «Міжнародні відносини» факультету міжнародного та європейського права. Харків: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2024. 63 с.

Розробник:

Тарасов Олег Володимирович – доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права

Затверджено на засіданні кафедри міжнародного права
(протокол № 11 від 24 травня 2024 р.)

В.о. завідувача кафедри – Стешенко Володимир Миколайович,
кандидат юридичних наук, професор

ГЛОСАРІЙ

Автономія закладу вищої освіти (інституційна) (Institutional autonomy): Самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених Законом України «Про вищу освіту».

Також, інституційна автономія – це право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що провадиться в порядку, визначеному законодавством України.

Автономія закладу вищої освіти складається з академічної (освітні програми та навчальні плани, методи викладання та навчання, дослідження, відбір вступників, оцінювання, забезпечення якості тощо), кадрової (умови прийняття на роботу, просування та розвиток академічного і неакадемічного персоналу тощо), організаційної (статут, академічна та адміністративна структура, штатний розпис, вибори, управління тощо), фінансової (кошторис, фонди, ендавмент, оплата за навчання та заробітна плата персоналу, кредити тощо) складових

Ад'юнкт (Adjunct): особа, зарахована до вищого військового навчального закладу (закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання) для здобуття ступеня доктора філософії

Академічна доброчесність (Academic integrity): сукупність етичних принципів та визначених законами України правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Порушенням академічної доброчесності вважається:

академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;

фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;

обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;

хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;

необ'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти;

надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання;

вплив у будь-якій формі (прохання, умовляння, вказівка, погроза, примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання.

Академічна доброчесність визначається як дотримання п'яти засадничих цінностей: чесності (інші цінності академічної доброчесності мають певну основу в чесності, чесні особистості виявляють індивідуальні здібності та справедливо представляють свої зусилля), довіри (довіра встановлюється в системі, де всі члени виконують свою роботу найкращим чином, де структури та політики є справедливими і всі поведуться справедливо), справедливості (кожна людина повинна вірити, що до неї ставляться справедливо і судитимуть за тими ж стандартами, що і всіх інших у спільноті), поваги (повага дозволяє і студентам, і викладачам ділитися особистою точкою зору та думками) та відповідальності (означає визнання своєї підзвітності у щоденних діях і в роботі, кожен особисто виконує свою роботу з доброчесністю та заохочує інших діяти так само). Академічна доброчесність починається з окремих людей і позитивно впливає на всю спільноту.

Академічна довідка (Transcript): Офіційна виписка, структурований опис досягнень здобувача вищої освіти, необхідний для їх визнання, зокрема при академічній мобільності та продовженні здобуття вищої освіти.

У багатьох системах вищої освіти використовують детальні описи, у яких відображають освітні компоненти, відповідні кредити ЄКТС та оцінки здобувача вищої освіти (наприклад, академічна довідка за Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою).

За Законом України «Про вищу освіту» академічна довідка містить інформацію про результати навчання, назви навчальних дисциплін, отримані оцінки і здобуту кількість кредитів ЄКТС. Зразок академічної довідки встановлюється центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки (міністерством).

Академічна мобільність (Academic mobility): можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами.

Академічна свобода (*Academic freedom*): самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науковопедагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень, вільного оприлюднення і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, установлених Законом.

Академічне визнання (*Academic recognition*): Офіційне підтвердження повноважними органами академічного ступеня / освітньої кваліфікації, результатів навчання та кредитів ЄКТС, їх позиціонування в системі вищої освіти з метою доступу особи до подальшого навчання та/або працевлаштування.

Академічний (*Academic*): Характеристика, що стосується освіти, навчання, викладання, досліджень.

Академічний персонал (*Academic staff*): Персонал закладу вищої освіти, основним завданням якого є викладання та / або дослідження. Включає осіб, які обіймають посади, що передбачають здійснення викладання та / або досліджень (науково-педагогічні, наукові та педагогічні працівники).

Дивись також: *науково-педагогічні працівники*.

Академічний плагіат (*Academic plagiarism*): оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства.

Академічний рейтинг університетів світу, або «Шанхайський» (*Academic Ranking of World Universities, ARWU*): Світовий університетський рейтинг, що з 2003 р. формується на прозорій основі з використанням об'єктивних (отриманих з незалежних джерел, від третіх осіб) індикаторів результатів діяльності. Загальна версія рейтингу має 6 індикаторів, що характеризують наукові досягнення академічного персоналу і випускників, за якими з 2019 р. рейтинговано 1000 закладів вищої освіти (500 основних

учасників і 500 кандидатів до основної групи). Галузева версія має 4 або 5 індикаторів, адаптованих до специфіки кожної з 54 предметних областей, за якими ідентифіковано рейтингові позиції понад 1,7 тис. закладів вищої освіти. Лідером в обох версіях рейтингу є Гарвардський університет (США).

Академічний ступінь (*Academic degree*): Освітній (освітньо-професійний, освітньо-науковий, освітньо-творчий) або науковий ступінь, що присуджується закладом вищої освіти (науковою установою) за результатами успішного виконання освітньої або наукової програми у вищій освіті. В Україні існують такі академічні ступені – молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор мистецтв, кандидат наук, доктор наук.

Дивись також: *освітня кваліфікація*.

Академія, інститут (*Academy, Institute*): Галузевий (профільний, технологічний, технічний, педагогічний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на першому і другому рівнях за однією чи кількома галузями знань, може здійснювати підготовку на третьому і вищому науковому рівнях вищої освіти за певними спеціальностями, проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань і провадить культурнопросвітницьку діяльність.

Акредитація освітньої програми (*Study Programme Accreditation*): оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності закладу вищої освіти за цією програмою на предмет забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти. В Україні акредитація освітньої програми здійснюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти або іноземними акредитаційними агентствами, перелік яких затверджується Урядом, за визначеними критеріями на предмет відповідності стандарту вищої освіти;

спроможності виконати вимоги стандарту та досягти заявлених у програмі результатів навчання; досягнення заявлених у програмі результатів навчання.

Асистент-стажист (Assistant intern): Особа, яка має вищу освіту ступеня магістра, навчається в асистентурі-стажуванні закладу вищої освіти за мистецькими спеціальностями з метою вдосконалення творчої майстерності.

Аспірант (Aspirant / PhD student): Особа, зарахована до закладу вищої освіти (наукової установи) для здобуття ступеня доктора філософії/доктора мистецтва.

Аспірантура, ад'юнктура (Aspiranture, adjuncture): Форма підготовки докторів філософії/ докторів мистецтва/ кандидатів наук, а також підрозділ закладу вищої освіти (наукової установи), що забезпечує таку підготовку. Нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі – 4 роки, доктора мистецтва в творчій аспірантурі – 3 роки.

Атестація (Assessment / Attestation): Встановлення відповідності результатів навчання (наукової або творчої роботи) здобувачів вищої освіти вимогам освітньої (наукової, освітньо-творчої) програми та/або вимогам програми єдиного державного кваліфікаційного іспиту.

Аудиторні години (Class / contact hours): Години, які витрачаються здобувачем вищої освіти і викладачем на аудиторні навчальні заняття.

Бакалавр (Bachelor, first cycle): Освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти, який відповідає шостому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій України, та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС.

Для здобуття освітнього ступеня бакалавра на основі освітнього ступеня молодшого бакалавра або на основі фахової передвищої освіти заклад вищої освіти має право визнати та перезарахувати кредити ЄКТС, максимальний обсяг яких визначається стандартом вищої освіти. Особа має право здобувати ступінь бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

Ступінь бакалавра відповідає другому рівню (перший цикл) Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти та 6-му рівню Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя. За Міжнародною стандартною класифікацією освіти цей ступінь (кваліфікація) відповідає 6-му рівню.

Дивись також: *ступінь першого циклу; перший рівень вищої освіти.*

Болонська декларація (Bologna Declaration): Декларація про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти, що підписана у 1999 р. у м. Болонья (Італія) відповідальними за вищу освіту міністрами 29 європейських країн та започаткувала Болонський процес. Декларацією проголошено основні цілі: запровадження зрозумілих і порівнюваних академічних ступенів та їх двоциклової організації; прийняття системи кредитів, аналогічній Європейській кредитній трансферно-накопичувальній системі; сприяння мобільності студентів, викладачів, дослідників, адміністраторів; розвиток європейського співробітництва із забезпечення якості та європейського виміру вищої освіти.

Болонський процес (Bologna process): Структурна й парадигмальна реформа вищої освіти в Європі, початок якій покладено підписанням Болонської декларації в 1999 р. у Болоньї (Італія) і яка спрямована на створення привабливого і конкурентоспроможного Європейського простору вищої освіти (ЄПВО). Реалізація перетворень здійснюється відповідно до комюніке (декларацій) періодичних конференцій міністрів, відповідальних за вищу освіту, починаючи з 2001 р. За минулі роки Болонський процес набув розвитку, зокрема шляхом уточнення його принципів, інструментів, розширення країн-учасників, проголошення створення ЄПВО та окреслення його перспектив.

Взаємне визнання (Mutual recognition): Взаємна згода двох або більше інституційних органів щодо взаємне визнання академічних кваліфікацій і ступенів, освітніх програм чи закладів вищої освіти і підтвердження двома або

більше агенціями забезпечення якості чи акредитації того, що методологія агенцій дотримана і відповідні процедури реалізовані належним чином.

«Велика сімка» («Група семи», G7): це клуб високорозвинених провідних держав світу, які орієнтовані на демократичну форму правління та ринкову економіку, дотримання норм міжнародного права. Керівники цих держав зустрічаються щороку для обговорення та вирішення важливих економічних, фінансових та політичних питань. У першій зустрічі, що відбулася у 1975 р. в Рамбуйє (Франція), брала участь «велика п'ятірка» (США, Велика Британія, Німеччина, Франція, Японія) та Італія. Канада приєдналася у 1976 р. На відміну від міжнародних організацій (наприклад, ООН), «велика сімка» не має статуту, формальних правил і постійного секретаріату. Основне коло питань, що вирішуються під час засідань цього елітного клубу, – це транснаціональні виклики, спричинені глобалізацією економіки. Останнім часом акцент змістився у бік розв'язання проблем колективної безпеки та протистоянню авторитарній загрозі з боку РФ та Китаю.

Визнання кредитів (*Recognition of credits*): Процес, за допомогою якого заклад вищої освіти засвідчує (підтверджує), що результати навчання, отримані та оцінені в іншому закладі, та відповідні їм кредити задовольняють (деякі або всі) вимоги певної освітньої програми, її компонента (модуля) або кваліфікації в цьому закладі вищої освіти.

Визнання результатів неформального та інформального навчання (*Recognition of non-formal and informal learning*): Валідація та формальне визнання результатів навчання осіб, здобутих у неформальній та/або інформальній освіті з метою: надання доступу до вищої освіти вступникам, які не мають документа про здобуття повної загальної середньої освіти, або перезараховувати певні результати навчання та відповідні кредити ЄКТС, передбачені освітньою програмою, та/або звільняти здобувача від деяких вимог освітньої програми. Визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти, визнаються у вищій освіті в порядку, визначеному законодавством.

Викладацька діяльність (Teaching activity): Діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка провадиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору.

Викладацький персонал (Teaching staff): Персонал закладу вищої освіти, основним завданням якого є викладання. Включає осіб, які обіймають посади, що передбачають здійснення викладацької діяльності.

Випадкове або нерегулярне навчання (Incidental or random learning): Різноманітні форми навчання, що не організовані або відбуваються за комунікації, не створеної спеціально для навчання. Може відбуватися під час роботи, повсякденній діяльності, ділових й інших зустрічей, перегляду телепередач тощо.

Дивись також: *інформальне навчання*.

Випуск (Graduation): Успішне завершення здобувачами вищої освіти навчання у закладі вищої освіти та одержання відповідної кваліфікації.

Випускник (Graduate): Особа, яка успішно завершила навчання на певному освітньому рівні (етапі, циклі) вищої освіти та здобула відповідний ступінь / кваліфікацію вищої освіти.

Вища освіта (Higher / Tertiary Education): Сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

Вища освіта надається на 5–8-му освітніх рівнях за Міжнародною стандартною класифікацією освіти та відповідає 5–8-му кваліфікаційним рівням Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя, кваліфікаціям короткого та 1–3-го циклів Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, 5–8-му кваліфікаційним рівням Національної рамки кваліфікацій.

Вища освіта, заснована на дослідженнях (Research-based higher education): Процес здобуття вищої освіти за певною освітньою програмою, що передбачає проведення досліджень під час освітнього процесу викладачами і здобувачами.

Вищий військовий навчальний заклад, заклад вищої освіти із специфічними умовами навчання (Higher military education institution): заклад вищої освіти державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Врядування у вищій освіті (Governance in higher education): Модель управління, що є наступним еволюційним етапом у розвитку управлінських моделей; передбачає широке залучення до управління громадськості та зацікавлених осіб (стейкхолдерів) на всіх управлінських рівнях; реалізується на основі відкритості, партнерства, розподіленої відповідальності та підзвітності; потребує використання механізмів результат-орієнтованого управління та компетентнісного підходу.

Вчена рада (*Academic board / council*): Колегіальний орган управління закладу вищої освіти, який утворюється для вирішення загальних питань освітньої та наукової діяльності закладу або його структурного підрозділу. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» строк повноважень вченої ради становить п'ять років, її склад затверджується наказом керівника закладу протягом п'яти робочих днів з дня закінчення повноважень попереднього складу вченої ради. Повноваження вченої ради визначаються Законом України «Про вищу освіту» та статутом закладу вищої освіти.

Галузь знань (*Field of knowledge / Narrow Field*): гармонізована з Міжнародною стандартною класифікацією освіти широка предметна область освіти і науки, що включає групу споріднених спеціальностей.

Дивись також: *Галузь освіти (Field of Education)*.

Галузь освіти (*Field of Education*): За Міжнародною стандартною класифікацією освіти галузь освіти та підготовки визначається як широкий домен, область змісту, що охоплюється освітньою програмою або кваліфікацією. Галузь (поряд з рівнем) освіти є базовою наскрізною класифікаційною змінною освітніх програм та відповідних кваліфікацій.

Глобалізація (від англ. *global* – світовий, всесвітній): загальноцивілізаційний процес, який справляє величезний вплив на політичну та інші сфери людського буття. Тракується як «розширення світових соціальних зв'язків, які з'єднують віддалені регіони таким чином, що місцеві події розвиваються під впливом подій, які відбуваються за багато миль від них» (Е. Гідденс).

Група Є4 (*E4 Group*): Група, до якої входять чотири основних консультаційних члени із супроводу Болонського процесу: Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти (European Association for Quality Assurance in Higher Education, ENQA), Європейська асоціація закладів вищої освіти (European Association of Institutions in Higher Education, EURASHE), Європейська асоціація університетів (European University Association, EUA), Європейський союз студентів (European Students' Union, ESU).

Дескриптори кваліфікацій (*Descriptors of qualifications*): Загальний опис кваліфікацій за рівнями (підрівнями, етапами, циклами) у термінах компетентностей (результатів навчання).

Дисертація (*Dissertation*): Кваліфікаційна наукова робота, яка відображає наукові результати досліджень автора та представлена для здобуття наукового ступеня доктора філософії або доктора наук.

Додаток до диплома (*Diploma supplement, DS*): Документ, що видається випускникам закладів вищої освіти та містить детальну інформацію про успішно завершене навчання. Додаток до диплома європейського зразка заповнюється відповідно до структури, узгодженої Паризькою конференцією міністрів країн ЄПВО, які відповідають за політику у сфері вищої освіти, що необхідно для забезпечення міжнародної зрозумілості та визнання кваліфікації вищої освіти з метою доступу до подальшого навчання та / або здійснення професійної діяльності.

Додаток до диплома супроводжує диплом про вищу освіту, надає стандартизований опис характеру, рівня, контексту, змісту та статусу навчання, завершеного його власником. Його виробляють заклади вищої освіти відповідно до стандартів, погоджених Європейською Комісією, Радою Європи та ЮНЕСКО. Додаток до диплома також є частиною інструментів прозорості Europass. Він містить такі вісім розділів інформації: власник кваліфікації; кваліфікація; її рівень і функції; зміст і досягнуті результати; засвідчення документу; деталі відповідної національної системи вищої освіти (надаються Національними інформаційними центрами академічного визнання (NARIC)); будь-яка додаткова відповідна інформація. Випускники в усіх країнах, що беруть участь у Болонському процесі, мають право автоматично отримувати Додаток до диплома безкоштовно та однією з основних європейських мов.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», додаток до диплома європейського зразка є невід’ємною частиною диплома молодшого бакалавра, бакалавра, магістра, доктора філософії/доктора мистецтв, що містить структуровану інформацію про завершене навчання та результати навчання

особи, що складається з інформації про назви навчальних дисциплін, отримані оцінки і здобуту кількість кредитів ЄКТС, а також відомості про національну систему вищої освіти України.

Доктор філософії (Doctor of Philosophy, PhD): Освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти, на основі ступеня магістра, та відповідає 8-му кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій України.

В ЄПВО ступінь доктора філософії присуджується після завершення третього циклу вищої освіти та відповідає четвертому рівню (третій цикл) Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти і 8-му рівню Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя. За Міжнародною стандартною класифікацією освіти цей ступінь (кваліфікація) відповідає 8-му рівню.

В Україні ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі (ад'юнктурі) становить чотири роки. Обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії становить 30-60 кредитів ЄКТС.

Дивись також: *ступінь третього циклу; третій рівень вищої освіти.*

Доктор мистецтва (Doctor of Art): Освітньо-творчий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора мистецтв присуджується після завершення третього циклу вищої освіти та відповідає четвертому рівню (третій цикл) Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти і 8-му рівню Національної рамки кваліфікацій України та Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя. За Міжнародною стандартною класифікацією освіти цей ступінь (кваліфікація) відповідає 8-му рівню.

Особа має право здобувати ступінь доктора мистецтва у творчій аспірантурі. Першим етапом здобуття ступеня доктора мистецтва може бути асистентура-стажування, яка є формою підготовки мистецьких виконавських кадрів вищої кваліфікації. Нормативний строк підготовки доктора мистецтва у творчій аспірантурі становить три роки. Обсяг освітньої складової освітньо-творчої програми підготовки доктора мистецтва становить 30-60 кредитів ЄКТС.

Ступінь доктора мистецтва присуджується спеціалізованою радою з присудження ступеня доктора мистецтва закладу вищої освіти мистецького спрямування за результатом успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-творчої програми та публічного захисту творчого мистецького проекту в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Дивись також: *ступінь третього циклу; третій рівень вищої освіти.*

Доктор наук (*Doctor of Sciences*): Науковий ступінь, що здобувається особою на основі ступеня доктора філософії (кандидата наук) за науковою спеціальністю та передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, що забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані у наукових виданнях. Кваліфікація доктора наук відповідає 9-му кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій України.

У дипломі доктора наук зазначається інформація про здобутий особою науковий ступінь, галузь науки, спеціальність, назву наукової установи чи закладу вищої освіти, у спеціалізованій вченій раді яких захищено дисертацію.

Присудження наукового ступеня доктора наук здійснюється утвореною відповідно до законодавства спеціалізованою вченою радою на підставі публічного захисту дисертації (або наукової доповіді – у разі захисту наукових досягнень, опублікованих у вигляді монографії або сукупності статей у вітчизняних та/або міжнародних рецензованих фахових виданнях), вимоги до

якої затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності.

Дивись також: *постдоктор; науковий рівень вищої освіти*.

Докторант (Doctorant): Учений, який проходить підготовку в докторантурі наукової установи (закладу вищої освіти) для здобуття наукового ступеня доктора наук.

Докторська (дослідницька) школа (Doctoral (Research) school): Організаційна структура (структурний підрозділ), що може створюватися для реалізації програм підготовки докторів філософії. Вона може бути організована за певним напрямом, дослідницькою темою чи навколо міждисциплінарної дослідницької області та/або сфокусована на створенні дослідницької групи/мережі та проектно орієнтована. Вона може створюватися одним закладом вищої освіти (науковою установою) або декількома закладами вищої освіти (науковими установами) та організовувати співпрацю між ними.

Другий (магістерський) рівень вищої освіти (Second (Master's) cycle of higher education): Рівень вищої освіти, що передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування задач дослідницького та/або інноваційного характеру у певній галузі професійної діяльності.

Дивись також: *магістр; ступінь другого циклу; другий рівень вищої освіти*.

Дублінські дескриптори (Dublin descriptors): Системний опис типових очікуваних компетентностей/результатів навчання випускника для кожного циклу (рівня) вищої освіти. Дублінські дескриптори сформульовані у термінах п'яти видів компетентностей: знання і розуміння (Knowledge and understanding); застосування знань і розуміння (Applying knowledge and understanding); формування суджень (Making judgements); навички комунікації (Communication skills); навички, необхідні для подальшого навчання з певним рівнем автономності (Learning skills).

Використовувалися для опису циклів вищої освіти в Рамці кваліфікацій Європейського простору вищої освіти.

Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти (European Association for Quality Assurance in Higher Education, ENQA): Європейська організація, створена у 2000 р. з метою поширення інформації, досвіду та належних практик у сфері забезпечення якості вищої освіти, який є консультативним членом ЄПВО. Членами асоціації є агентства із забезпечення якості в державах-членах ЄПВО. Членство в ENQA є визнанням того, що агентство відповідає ESG-2015. Станом на початок 2020 р. ENQA представляє 55 членів з 31 країни ЄПВО та 57 афілійованих членів з 34 країн світу. Афілійованим членом ENQA є Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

Місія ENQA полягає в тому, щоб сприяти підвищенню якості та розвитку культури якості вищої освіти, представляючи агентства із забезпечення якості на міжнародному рівні, підтримуючи їх на національному рівні та надаючи їм комплексні послуги та можливості для співпраці.

Європейська асоціація закладів вищої освіти (European Association of Institutions in Higher Education, EURASHE): Європейське об'єднання закладів вищої освіти, орієнтованих на професійну підготовку здобувачів (університети прикладних наук, вищі школи, коледжі), які проводять узгоджену і прозору політику з вищої освіти в контексті Болонського процесу. Є консультативним органом ЄПВО. Станом на початок 2020 р. членами EURASHE 65 закладів освіти, а також національних і галузевих асоціацій закладів освіти країн ЄПВО і деяких країн поза межами ЄПВО. Українські заклади в EURASHE не були представлені.

Європейська асоціація університетів, ЄАУ (European University Association, EUA): Об'єднання європейських університетів з метою сприяння розвитку цілісної системи освіти та досліджень на європейському рівні шляхом досліджень, проектів та послуг для членів асоціації. Є консультативним органом ЄПВО. На початок 2020 р. членами ЄАУ є понад 800

університетів з 48 країн ЄПВО, а також національних організацій ректорів з понад 30 країн. Серед них 25 українських університетів, серед яких 23 є повними членами і два – асоційованими. Діяльність ЄАУ охоплює близько 1,2 млн. представників академічного персоналу та понад 18 млн. студентів.

Європейська інтеграція: процес поступової уніфікації та зрощування національних економік європейських держав з метою подолання суперечностей між інтернаціоналізацією господарського життя та обмеженими можливостями внутрішніх ринків.

Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, ЄКТС (European Credit Transfer and Accumulation System, ECTS): Студентоцентрована система трансферу і накопичення кредитів, що заснована на принципі прозорості процесів навчання, викладання та оцінювання і використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою сприяння плануванню, реалізації та оцінюванню освітніх програм і мобільності студентів шляхом визнання їх навчальних досягнень, кваліфікацій та періодів навчання. Система ґрунтується на оцінюванні типового навчального навантаження здобувача вищої освіти, що необхідне для досягнення визначених результатів навчання, навантаження, і обліковується в кредитах ЄКТС.

Європейська мережа національних інформаційних центрів з академічного визнання і мобільності (European Network of National Information Centres on academic recognition and mobility, ENIC Network): Мережа, що заснована в 1994 р. у тісній співпраці з Радою Європи та ЮНЕСКО з метою підтримки і практичної реалізації Лісабонської конвенції про визнання компетентними національними органами. ENIC тісно співпрацює з Мережею національних інформаційних центрів академічного визнання (NARIC Network). Представником України є Національний інформаційний центр академічної мобільності ENIC Ukraine.

Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя (European Qualifications Framework for Lifelong Learning, EQF LLL):

Рекомендований у 2008 р. (нова редакція – у 2018 р.) Європейським Парламентом і Радою Європейського Союзу загальний системний опис восьми кваліфікаційних рівнів на основі результатів навчання, які охоплюють весь спектр кваліфікацій, здобутих в процесі формального, неформального, інформального навчання, зокрема загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти. Рамка є інструментом для поліпшення прозорості, порівняння, ідентифікації та визнання кваліфікаційних систем та всіх типів і рівнів кваліфікацій в різних країнах Європи, сприяє мобільності громадян між країнами та навчанню впродовж життя. Дескрипторами кваліфікаційних рівнів Рамки є: знання, уміння, відповідальність і автономність. EQF реалізується шляхом встановлення відповідності рівнів національних рамок кваліфікацій до рівнів EQF.

Європейський дослідницький простір, ЄДП (European Research Area, ERA): Система програм та політичних інструментів, що об'єднує інституційне середовище досліджень і розробок держав-учасниць Європейського Союзу та асоційованих членів з метою розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва, вільного трансферу знань, мобільності дослідників. ЄДП сприяє створенню умов для реалізації спільної і прозорої політики у сфері досліджень, збільшення інвестицій в дослідження і розробки, удосконалення систем підготовки дослідників, додаткової підготовки дослідницького персоналу та розвитку конкурентоспроможної економіки, що ґрунтується на знаннях. Відповідна стратегія із створення ЄДП прийнята у 2000 р. у Лісабоні і названа Лісабонською стратегією.

Європейський простір вищої освіти, ЄПВО (European Higher Education Area, EHEA): Спільна платформа країн-членів, створена у 2010 р. на виконання Болонської декларації 1999 р. для реалізації реформ у вищій освіті на основі таких ключових цінностей, як свобода висловлювання поглядів, автономія інституцій, незалежні студентські спілки, академічна свобода, вільна мобільність студентів та персоналу. У межах ЄПВО країни, заклади, інституції та зацікавлені сторони постійно адаптують свої системи

вищої освіти, роблячи їх більш сумісними та зміцнюючи механізми забезпечення якості. Болонською декларацією у 1999 р. проголошено формування до 2010 р. привабливого і конкурентоспроможного Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), Будапештсько-Віденською декларацією у 2010 р. заявлено про його створення. Комюніке, прийнятим у Льовені / Лувен-ла-Ньові (2009 р.), визначено стратегію розвитку ЄПВО до 2020 р. Основними інструментами ЄПВО є Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, національні рамки кваліфікацій, сумісні з Рамкою кваліфікацій ЄПВО (2018 р.), та Додаток до диплома. Повними членами ЄПВО на початок 2020 р. є 48 країн, у тому числі Україна.

Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти (European Quality Assurance Register for Higher Education, EQAR): Реєстр, що заснований у 2008 р. Європейською асоціацією забезпечення якості у вищій освіті (European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA), Європейською асоціацією університетів (European University Association), Європейською асоціацією закладів у вищій освіті (European Association of Institutions in Higher Education (EURASHE), Європейським союзом студентів (European Students' Union (ESU) (групою Є4) з метою підвищення прозорості забезпечення якості у вищій освіті по всій Європі. До EQAR вносяться агенції, які відповідають вимогам Європейських стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості вищої освіти. Україна є урядовим членом EQAR від 2008 р.

Європейський союз студентів, ЄСС (European Students' Union, ESU): Європейське об'єднання 46 національних студентських організацій, яке бере активну участь у Болонському процесі та через своїх членів ESU представляє майже 20 мільйонів студентів у Європі. ЄСС створено у 1982 р. як західноєвропейське студентське інформаційне бюро з метою представлення та сприяння освітнім, соціальним, економічним та культурним інтересам студентів на європейському рівні перед усіма відповідними органами, зокрема

Європейським Союзом, Групами з Болонського спостереження, Радою Європи та ЮНЕСКО. Є консультативним членом ЄПВО.

Електронний (цифровий) підручник, посібник (*Electronic (digital) manual*): електронне навчальне видання із систематизованим викладом навчального матеріалу, що містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію.

Забезпечення якості (*Quality assurance*): Сукупність процедур, що застосовуються на інституційному (внутрішньому) та національному і міжнародному (зовнішньому) рівнях для якісної реалізації освітніх програм і присудження кваліфікацій.

Загальні компетентності (*Generic competences*): Універсальні компетентності, що не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача вищої освіти в різних галузях та для його особистісного розвитку.

Заклад вищої освіти (*Higher education institution*): окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

Засновник закладу вищої освіти (*higher education institution founder*): органи державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад вищої освіти.

Здобувач вищої освіти (*student*): особа, яка навчається у закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації.

Знання (*Knowledge*): Осмислена та засвоєна суб'єктом наукова інформація, що є основою його усвідомленої, цілеспрямованої діяльності.

Знання поділяються на емпіричні (знання фактів та уявлення) і теоретичні (концептуальні, методологічні).

Зовнішнє забезпечення якості (External quality assurance): Сукупність процедур оцінювання чи аудиту освітніх програм або закладів вищої освіти, що здійснюються спеціалізованим органом, не пов'язаним з відповідним закладом вищої освіти. Зазвичай таким органом є агентство із забезпечення якості або акредитації, або спеціальна колегія експертів і колег, створена відповідальним міністерством. Оцінювання передбачає збір даних, інформації та доказів для прийняття рішення відповідно до узгоджених стандартів.

В Україні зовнішнє забезпечення якості здійснює Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Також в Україні визнаються сертифікати про акредитацію освітніх програм, виданих іноземними акредитаційними агентствами чи агентствами забезпечення якості вищої освіти, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України.

Зовнішня політика: діяльність держави на міжнародній арені, яка регулює відносини з іншими суб'єктами зовнішньополітичної діяльності: державами, зарубіжними партіями та іншими громадськими організаціями, всесвітніми і регіональними міжнародними організаціями. Тобто – це закордонна діяльність держави.

Індивідуальна освітня траєкторія (Individual learning pathway): Персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план.

Індивідуальний навчальний план (Individual learning plan): Документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної

освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів.

Інклюзивне навчання (Inclusive learning): Система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, урахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Інклюзивне освітнє середовище (Inclusive educational environment): Сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

Іноземні студенти (Foreign students): Студенти, які не мають громадянства країни, у якій навчаються. У багатьох країнах ЄПВО та у міжнародній статистиці іноземними студентами вважають осіб, що здобули попередній рівень освіти в іншій країні.

Інституційна акредитація (Institutional accreditation): Добровільне (за ініціативою закладу вищої освіти) підтвердження Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти відповідності системи внутрішнього забезпечення якості закладу вимогам до системи забезпечення якості вищої освіти. Засвідчується сертифікатом, що надає право закладу на саоакредитацію освітніх програм (крім тих освітніх програм, що акредитуються вперше в межах відповідної галузі знань). Дійсна впродовж певного періоду (в Україні п'ять років).

Інтегральна компетентність (competence): Узагальнений опис кваліфікації, що виражає її основні компетентнісні характеристики щодо професійної діяльності та/або навчання.

Інтегровані програми (Integrated / long programmes): Освітні програми, що охоплюють перший та другий рівень (цикл) вищої освіти і орієнтовані на здобуття кваліфікації другого циклу (магістра).

Інтернаціоналізація (Internationalisation): У вищій освіті це реалізація освітньої, дослідницької та адміністративної діяльності закладу вищої освіти

(наукової установи), інтегрованою з міжнародною складовою та за участі іноземних партнерів, що може включати:

- індивідуальну мобільність (студентів, науковців, викладачів, адміністративного персоналу);
- створення спільних міжнародних освітніх і дослідницьких програм;
- формування міжнародних освітніх стандартів з метою забезпечення якості;
- інституційне партнерство, створення освітніх і дослідницьких консорціумів, об'єднань.

Існує два концепти інтернаціоналізації вищої освіти - інтернаціоналізація «вдома» (Internationalization 'at home') та інтернаціоналізація «за кордоном» (Internationalization 'abroad'). До інтернаціоналізації «вдома» відноситься міжнародна діяльність закладів вищої освіти (наукових установ) на інституційному рівні, включаючи реалізацію спільних освітніх програм, позааудиторні заходи та зв'язки з місцевою громадою. Інтернаціоналізація «за кордоном» включає міжнародні академічну мобільність, співробітництво, проєкти.

Інформальна освіта (Informal education): Освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозволяям.

Інформальне навчання (Informal learning): Неофіційне, не інституціолізоване цілеспрямоване самонавчання.

Дивись також: *випадкове або побічне навчання.*

Інформаційний пакет (Information package / set): Один з ключових елементів ЄКТС, що вміщує дані про заклад вищої освіти, каталог курсів, іншу інформацію для абітурієнтів, здобувачів вищої освіти, викладачів, науковців та інших зацікавлених осіб.

Кваліфікація (Qualification): Визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих

особою компетентностей (результатів навчання). У вищій освіті – офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом (ступінь, диплом, сертифікат або інше свідоцтво) про вищу освіту.

В Україні законодавство вирізняє освітні і професійні кваліфікації, а також повні і часткові кваліфікації.

Результати навчання та компетентності, необхідні для присудження освітніх та/або присвоєння професійних кваліфікацій, можуть досягатися та здобуватися у системі формальної, неформальної чи інформальної освіти.

Освітні кваліфікації присуджуються, визнаються і підтверджуються закладами освіти чи іншими суб'єктами освітньої діяльності.

Професійні кваліфікації присвоюються, визнаються і підтверджуються суб'єктами, уповноваженими на це законодавством.

За концепцією Міжнародної стандартної класифікації професій (занять) кваліфікація – здатність особи виконувати завдання і обов'язки певного виду діяльності, визначається рівнем і спеціалізацією освіти (формальної, неформальної, інформальної). Сучасне розуміння кваліфікації як «втілення певної якості» (лат.) виходить за межі придатності для професійної діяльності та не обмежується її професійними ознаками. Рамки (як певне шкалювання) кваліфікацій передбачають принципову їх вимірюваність (визначеність) і градацію. Для забезпечення цього кваліфікації описуються в термінах результатів навчання, останні, у свою чергу, виражаються через компетентності (здатності особи). Термін «кваліфікація» охоплює широке різноманіття результатів формального, неформального, інформального навчання як в освітній системі, так і поза нею. З огляду на провайдера кваліфікацій вони поділяються на академічні / освітні (надаються освітньою системою на основі освітніх стандартів) та професійні (надаються переважно роботодавцями або спільно з ними на основі професійних стандартів, вироблених у сфері праці).

У Лісабонській конвенції з визнання кваліфікацій вищої освіти в європейському регіоні (1997 р.), спрямованій на зіставлення, порівнювання і встановлення еквівалентності документів про вищу освіту різних країн, документах Європейського простору вищої освіти під кваліфікацією також розуміють будь-який ступінь, звання, диплом або інше свідоцтво, що видане компетентним органом і засвідчує успішне закінчення відповідної програми з вищої освіти.

Кваліфікація освітня (Education Qualification): Визнана закладом освіти чи іншим уповноваженим суб'єктом освітньої діяльності та засвідчена відповідним документом про освіту сукупність встановлених стандартом освіти та здобутих особою результатів навчання (компетентностей). В ЄПВО під кваліфікацією вищої освіти розуміють будь-який ступінь, диплом чи інший сертифікат, виданий компетентним органом, який засвідчує успішне завершення навчання за програмою вищої освіти.

Дивись також: *Кваліфікація освіти.*

Кваліфікація професійна (Professional Qualification): Визнана кваліфікаційним центром, суб'єктом освітньої діяльності, іншим уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання), що дозволяють виконувати певний вид роботи або здійснювати професійну діяльність.

Дивись також: *Професійна кваліфікація.*

Кваліфікація повна (Full Qualification): Кваліфікація, яка присуджується в разі здобуття особою повного переліку компетентностей відповідного рівня Національної рамки кваліфікацій, що визначені відповідним стандартом.

Кваліфікація часткова (Partial Qualification): Кваліфікація, яка може бути присуджена в разі здобуття особою частини компетентностей відповідного рівня Національної рамки кваліфікацій, що визначені відповідним стандартом.

Класифікація галузей освіти та підготовки, Євростат (Classification of fields of education and training, EUROSTAT): Класифікація освіти на основі системної характеристики освітніх програм, слугує інструментом збору, узагальнення та представлення статистичних даних про освіту в Європейському Союзі на основі МСКО: галузі освіти та підготовки 2013 (ISCED-F 2013).

Коефіцієнт випуску (Gross graduation rate, Net graduation rate): Індикатор системи освіти. Валовий коефіцієнт випуску розраховують шляхом ділення кількості всіх здобувачів певного рівня освіти на кількість населення «типового віку» закінчення здобуття освіти на відповідному рівні. Чистий коефіцієнти випуску отримують шляхом ділення кількості випускників певного віку на кількість населення, що належить до відповідної вікової групи.

Коефіцієнт вступу (Entry rate): Індикатор системи освіти, що дорівнює частці осіб певної вікової групи, уперше прийнятих на певний рівень (цикл) вищої освіти. Коефіцієнт вступу (чистий) розраховують діленням кількості вступників певного віку на загальну кількість населення, що належить до відповідної вікової групи.

Коефіцієнт зарахування (Gross enrolment ratio, Net enrolment rate): Індикатор системи освіти. Валовий коефіцієнт зарахування розраховують шляхом ділення кількості всіх здобувачів певного рівня освіти на кількість населення «типового віку» здобуття освіти на відповідному рівні. Для вищої освіти зазвичай індикатор розраховують як інтегральний за всіма рівнями і використовують 5-річний строк після офіційного віку закінчення здобуття повної загальної середньої освіти. Коефіцієнт зарахування (чистий) розраховують діленням кількості осіб певного віку, що здобувають освіту на певному рівні, на загальну кількість населення, що належить до відповідної вікової групи.

Компетентнісний підхід (Competence-based Approach): Підхід до розроблення та реалізації освітніх програм (освітніх компонентів), що передбачає визначення та опис запланованих результатів навчання та

компетентностей, які має набути, розвинути студент по завершенню навчання за освітньою програмою (освітнім компонентом) та які можуть бути виміряні та оцінені.

Компетентність / компетентності (*Competence, competency / competences, competencies*): Здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей.

Компетентності є основою для опису кваліфікацій. Компетентність (компетентості) як набуті здатності особи до ефективної діяльності не слід плутати з компетенцією (компетенціями) як наданими особі повноваженнями.

Компетенція / компетенції (*Competence, competency / competences, competencies*): Надані (наприклад, нормативно-правовим актом) особі (іншому суб'єкту діяльності) повноваження, коло її (його) службових й інших прав і обов'язків. Слід відрізняти поняття компетенції / компетенцій від компетентності / компетентностей як набутих здатностей особи.

Комунікація (*Communication*): Взаємодія осіб з метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності, зокрема для здійснення освіти, навчання.

Контактні години (*Contact hours*): Навчальний час, що проводиться здобувачами вищої освіти в безпосередньому контакті з викладачем (аудиторні години, консультації, організовані екскурсії тощо).

Дивись також: *аудиторні години*.

Контроль якості (*Quality control*): Процес оцінювання якості, який сфокусований на вимірюванні якості закладу вищої освіти або освітньої програми. Включає певний набір методів, процедур, інструментів, що розроблені та використовуються для визначення відповідності реальної якості встановленим стандартам. Ключовим елементом контролю якості є система доказів правильності оцінки якості.

Короткий цикл (Short cycle): Програми здобуття ступеня вищої освіти менше 180 кредитів ECTS (або тривалістю менше 3 років), які ведуть до кваліфікації, яка визнається на нижчому рівні, ніж кваліфікація по завершенню програм першого циклу вищої освіти. Кваліфікації короткого циклу визнаються у загальній Рамці кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти (QF-EHEA).

Кредит ЄКТС (Credit ECTS): Одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання, яка використовується в Європейській кредитній трансферно-накопичувальній системі (ЄКТС).

Певна кількість кредитів ЄКТС призначається кожному компоненту освітньої програми та програмі в цілому. Навантаження здобувача вищої освіти в межах одного навчального року за денною формою навчання становить, як правило, 60 кредитів ЄКТС. В Україні обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 годин. В інших країнах він може коливатися залежно від тривалості навчального року і зазвичай перебуває у межах 25-30 годин.

Дивись також: *Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система.*

Кредитна мобільність (Credit mobility): короткострокова форма мобільності тривалістю до одного року, спрямована на отримання кредитів у закордонному закладі вищої освіти в межах безперервного навчання за освітньою програмою у вітчизняному закладі вищої освіти.

Критерії оцінювання результатів навчання (Assessment criteria for learning outcomes): Формалізований опис того, що оцінюється в межах досягнення результатів навчання, визначених освітньою програмою, програмою Єдиного державного кваліфікаційного іспиту, програмами навчальних дисциплін та інших освітніх компонентів.

Курс (Course): Частина освітньої програми, яка зазвичай є автономною і оцінюється окремо та характеризується конкретним набором результатів

навчання і відповідними критеріями оцінювання. Освітня програма, як правило, складається з певної кількості курсів. За навчальним навантаженням здобувача вищої освіти курс характеризується певною (рекомендовано уніфікованою або кратною) кількістю кредитів ЄКТС. Зазвичай термін «курс» використовують як синонім термінів «навчальна дисципліна», «модуль», «освітній компонент». У деяких випадках курс означає освітню програму в цілому.

Лідерство (*Leadership*): Управління, що здійснюється шляхом впливу на поведінку людей (послідовників) на основі взаємної поваги та довіри задля реалізації суспільно значущих цілей (цінностей) та потребує наявності в управлінця-лідера відповідних лідерських компетентностей (якостей). Лідерство є одночасно положенням (статичний аспект) і процесом впливу (динамічний / процесний аспект), в основі яких – прояв лідерських якостей особистості. Наявність статичного аспекту продукує процесний аспект.

Відповідно до основних видів діяльності (індивідуальна та групова) виокремлюють два види лідерства – індивідуальне та організаційне:

- індивідуальне лідерство – суб'єктом прояву лідерства виступає окрема особистість, такий прояв може здійснюватися як безпосередньо стосовно себе (саморозвиток особистості), так і відносно інших осіб;

- інституційне (або організаційне) лідерство – суб'єктом прояву лідерства виступає організація, такий прояв може здійснюватися як безпосередньо стосовно себе (саморозвиток організації), так і стосовно інших організацій.

Лісабонська конвенція з визнання (*Lisbon Recognition Convention*): Міжнародна конвенція Ради Європи, що розроблена спільно з ЮНЕСКО, прийнята в 1997 р. у Лісабоні, запроваджується з 1999 р. і стосується визнання академічних ступенів та кваліфікацій вищої освіти. Конвенція встановлює, що ступені (кваліфікації) і періоди навчання мають визнаватися, якщо інституціями, відповідальними за визнання, не встановлено істотних

відмінностей. Лісабонська конвенція з визнання слугує важливим інструментом Болонського процесу та Європейського простору вищої освіти.

Лісабонська стратегія (Lisbon Strategy): Ініційована у 2000 р. Європейським Союзом стратегія із підвищення конкурентоспроможності, зокрема через створення Європейського дослідницького простору (ЄДП) з метою розвитку суспільства та економіки, що базуються на знаннях. У 2010 р. прийнято оновлену стратегію соціально-економічного розвитку Європейського Союзу на період до 2020 р. «Європа 2020»: «Європа 2020. Стратегія розумного, стійкого та інклюзивного росту» (Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth).

Ліцензування (Licensing): Процедура визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність відповідно до ліцензійних умов провадження освітньої діяльності.

Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності (Licensing requirements for carrying out educational activities): Перелік вимог, обов'язкових для виконання закладом вищої освіти або науковою установою, та вичерпний перелік документів, що додаються до заяви про отримання ліцензії. визначають: 1) кадрові вимоги до працівників, які мають визначену освітню та/або професійну кваліфікацію; 2) технологічні вимоги щодо наявності певної матеріально-технічної бази разом з даними, що дають змогу її ідентифікувати (для освітніх програм, що передбачають присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких запроваджено додаткове регулювання, та з урахуванням необхідності створення умов для осіб з особливими освітніми потребами); 3) інші вимоги, передбачені Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності».

Magistp (Master): Освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми

підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків.

В ЄПВО ступінь магістра присуджується після завершення 2-го циклу вищої освіти та відповідає 7-му рівню Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя.

Ступінь магістра відповідає третьому рівню (другому циклу) Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти та 7-му рівню Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя і Гациональної рамки кваліфікацій.

Особа має право здобувати ступінь магістра за умови наявності в неї ступеня бакалавра.

Ступінь магістра медичного, фармацевтичного або ветеринарного спрямування здобувається на основі повної загальної середньої освіти або освітнього ступеня молодшого бакалавра, фахового молодшого бакалавра, освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста за відповідною спеціальністю і присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми, обсяг якої у випадку, якщо ступінь магістра медичного, фармацевтичного або ветеринарного спрямування здобувається на основі повної загальної середньої освіти, становить 300-360 кредитів ЄКТС. Для здобуття освітнього ступеня магістра медичного, фармацевтичного або ветеринарного спрямування на основі освітнього ступеня молодшого бакалавра або на основі фахової передвищої освіти заклад вищої освіти має право визнати та перезарахувати кредити ЄКТС, максимальний обсяг яких визначається стандартом вищої освіти.

Наукові установи Національної академії наук України та національних галузевих академій наук можуть здійснювати підготовку магістрів за власною освітньо-науковою програмою згідно з отриманою ліцензією на відповідну

освітню діяльність. Наукові установи можуть також здійснювати підготовку магістрів за освітньо-науковою програмою, узгодженою з закладом вищої освіти. У такому разі наукова складова такої програми здійснюється у науковій установі, а освітня складова – у закладі вищої освіти.

Дивись також: *ступінь другого циклу; другий рівень вищої освіти.*

Мережа національних інформаційних центрів академічного визнання (National Academic Recognition Information Centre Network, NARIC network):

Мережа національних інформаційних центрів країн – членів Європейського Союзу, яка створена з метою вдосконалення академічного визнання дипломів і періодів навчання, сприяння мобільності студентів, викладачів та дослідників. Більшість таких центрів не приймають рішення з визнання, а лише надають потрібну інформацію і консультації щодо зарубіжних освітніх систем та кваліфікацій.

Міжнародна політика: комплекс двосторонніх та багатосторонніх політичних, економічних, дипломатичних, військових, культурних, науково-технічних відносин між державами; це спосіб взаємодії держав, націй, союзів, інших суб'єктів міжнародних відносин на світовій арені.

Міжнародні відносини: сукупність публічних і приватних політичних, економічних, ідеологічних, правових, дипломатичних та інших зв'язків і взаємовідносин між державами та іншими суб'єктами, які діють у світовому просторі.

Міжнародна стандартна класифікація освіти, МСКО (International Standard Classification of Education, ISCED): Класифікація освіти на основі системної характеристики освітніх програм і відповідних кваліфікацій, слугує інструментом збору, узагальнення та представлення статистичних даних про освіту. МСКО запроваджена ЮНЕСКО у 1976 р., переглядалась у 1997 і 2011 рр. У 2013 р. виокремлена МСКО: галузі освіти та підготовки. Нині є основною міжнародною класифікаційною системою освіти. У МСКО-2011 наскрізним класифікаційним параметром визначено рівні освіти, а також додаткові критерії (наприклад, призначення, орієнтація, тривалість освітньої програми),

у МСКО2013 – галузі (широкі, вузькі і деталізовані) освіти. Концепція МСКО містить визначення таких понять, як освіта, підготовка, навченість, навчання, комунікація, інформація тощо.

Міжнародна стандартна класифікація професій, МСКП (*International Standard Classification of Occupations, ISCO*): Одна з основних міжнародних класифікацій, яка є інструментом систематизації робіт (занять, професій) відповідно до притаманних їм завдань та обов’язків. МСКП слугує: основою для міжнародних звітів, порівнянь та обмінів статистичними й адміністративними даними щодо професій; моделлю для розроблення національних і регіональних класифікацій професій; системою, що може бути безпосередньо використана в країнах, які не мають власних національних класифікацій.

Міжнародні студенти (*International students*): Студенти, які попередню освіту здобували в іншій країні.

Мобільність (*Mobility*): Один із ключових принципів формування європейських просторів вищої освіти і досліджень, що передбачає різноманітні можливості для вільного переміщення студентів, викладачів, дослідників, адміністраторів у цих просторах з метою академічного і загальнокультурного взаємозбагачення, слугує забезпеченню цілісності зазначених європейських просторів. Важливу роль у забезпеченні мобільності відіграють основні інструменти Болонського процесу – Європейська кредитна трансфернонакопичувальна система, Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, Додаток до диплома, а також європейська і національні системи забезпечення якості вищої освіти.

Модуль (*Module*): Навчальний компонент освітньої програми, у якій кожний такий компонент містить однакову або кратну кількість кредитів ЄКТС (наприклад, 5, 10, 15). У різних країнах, освітніх документах модуль може означати компонент освітньої програми, курс, навчальну дисципліну, групу навчальних дисциплін.

Модульна програма (Modular programme): Освітня програма, у якій студенти можуть гнучко формувати індивідуальний зміст навчання шляхом вільного вибору навчальних дисциплін або модулів. Модульні програми не мають чітко визначеної послідовності вивчення окремих модулів.

Модуляризація (Modularisation): Підхід до побудови освітньої програми, при якому обсяги її компонентів (курси / навчальні дисципліни) є однаковими або кратними. За проектом Тюнінг та Європейською кредитною трансфернонакопичувальною системою рекомендовано такі варіанти кредитних обсягів: 5–10–15 або 6–9–12–15.

Молодший бакалавр (Short cycle, Junior Bachelor): Освітній або освітньопрофесійний ступінь в Україні, що здобувається на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти, відповідає 5-му рівню Національної рамки кваліфікацій і присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньої програми, обсяг якої становить 120 кредитів ЄКТС. Для здобуття освітнього ступеня молодшого бакалавра на основі фахової передвищої освіти заклад вищої освіти має право визнати та перезарахувати кредити ЄКТС, максимальний обсяг яких визначається стандартом вищої освіти. Особа має право здобувати ступінь молодшого бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

В ЄПВО аналогами ступеня молодшого бакалавра є освітні ступені, що присуджуються після завершення короткого циклу вищої освіти та відповідають, як правило, 5-му рівню Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя.

Дивись також: *початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти, короткий цикл вищої освіти.*

Мультикультурна / міжкультурна освіта (Multicultural / Intercultural Education): Освіта спрямована на забезпечення соціальної справедливості для всіх верств суспільства, включаючи маргінальні групи; усунення освітньої нерівності та підвищення якості освіти для всіх учнів/студентів незалежно від їх раси, етнічності, статі, класу, сексуальної орієнтації, релігії, мови, віку чи

фізичних можливостей; розумове і моральне виховання мультикультурної особистості, розвиток критичного мислення, заохочення вчинків і рішень студентів у плані гуманізму і міжкультурного діалогу, ініціація соціально активних громадянських дій. Зasadничими для такої освіти виступають такі концептуальні орієнтири, як міждисциплінарність, трансверсальність і транскультурність, що уможлиблює релевантність розуміння соціально-освітньої взаємодії в мультикультурному просторі.

Навантаження студента (Student workload): Час, який пересічний студент (певного рівня вищої освіти) типово потребує для виконання всієї освітньої діяльності (лекції, семінарські, практичні заняття, самостійна робота, проєкти, практика, консультації, екзамени тощо), необхідної для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання.

Відповідність повного навчального навантаження на навчальний рік 60 кредитам часто формалізується національним законодавством. У більшості випадків навчальне навантаження студента становить від 1500 до 1800 годин на навчальний рік, тобто один кредит відповідає 25-30 годинам роботи. Слід визнати, що це нормальне робоче навантаження і що для конкретних студентів фактичний час для досягнення результатів навчання буде різним.

Навчальна програма (Learning programme): див. *Освітня програма (Study programme)*.

Навчальне навантаження (Learning load): див. *Навантаження студента (Student workload)*.

Навчання / навченість (Learning): Індивідуальне опанування або змінювання інформації, знань, розумінь, поглядів, цінностей, умінь, компетентностей чи вчинків через досвід, практику, вивчення або викладання за Міжнародною стандартною класифікацією освіти 2011, 2013 рр.

Навчання впродовж життя (Lifelong learning, LLL): Процес навчання за будь-якими формами (формальне, неформальне, інформальне, випадкове / спонтанне), рівнями (підрівнями, циклами) та періодами (тривалістю) впродовж життя.

Навченість навчатися (*Learning to learn*): Здатність до організації і постійного продовження власного індивідуального та / або групового навчання. Навченість навчатися є складовою однієї із восьми ключових компетентностей особи (Personal, social and learning to learn competence), що визначені Європейським Парламентом і Радою Європейського Союзу 22 травня 2018 р., та включає оцінювання своїх навчальних потреб, процесу та прогресу, визначення можливостей, подолання перешкод для успішного навчання, відповідну мотивацію і впевненість.

Накопичення кредитів (*Credit accumulation*): Процес послідовного отримання кредитів за навчання в рамках освітньої програми, відповідно до вимог якої потрібно отримати певну кількість кредитів для її успішного закінчення. Кредити присвоюються і накопичуються лише тоді, коли успішне досягнення здобувачем вищої освіти визначених (очікуваних) результатів навчання підтверджене оцінюванням. Кредити можуть взаємно визнаватися між освітніми програмами в одному закладі вищої освіти, між різними закладами в межах країни або на міжнародному рівні. У будь-якому випадку лише заклад вищої освіти, що присуджує кваліфікацію, визначає, які кредити, отримані в інших місцях, можуть бути зараховані як частина роботи, необхідної для присудження кваліфікації.

Науково-педагогічні працівники (*Academic Staff*): Особи, які за основним місцем роботи у закладах вищої освіти провадять навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) та організаційну діяльність.

Дивись також: *академічний персонал.*

Національна рамка кваліфікацій, НРК (*National Qualifications Framework, NQF*): Цілісний міжнародно зрозумілий опис національної шкали кваліфікацій (у вигляді кваліфікаційних рівнів) у термінах результатів навчання (компетентностей), через який всі кваліфікації та інші навчальні досягнення, зокрема у вищій освіті, можуть бути виражені й співвіднесені між собою в узгоджений спосіб.

У Європейському просторі вищої освіти країни запроваджують «результатний» підхід як до НРК, так і, безпосередньо, до кваліфікацій, які вони охоплюють. НРК повинні охоплювати усі освітні кваліфікації або усі кваліфікації вищої освіти (в залежності від політики конкретної країни) у національній системі освіти.

НРК різних країн містять стислі або розгорнуті описи кваліфікаційних рівнів, можуть містити описи кваліфікацій або бути пов'язаними з реєстрами кваліфікацій, що містять такі описи. НРК також слугують інструментом для співвіднесення кваліфікацій, здобутих в різних країнах, через загальноєвропейські рамки кваліфікацій.

За Законом України «Про освіту» Національна рамка кваліфікацій (НРК) призначена для впорядкування освітніх і професійних кваліфікацій. Кількість кваліфікаційних рівнів НРК відповідає кількості рівнів Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя. НРК, а також зміни до неї затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки. НРК призначена для використання органами державної влади та органами місцевого самоврядування, установами та організаціями, закладами освіти, роботодавцями, іншими юридичними та фізичними особами з метою розроблення, ідентифікації, співвіднесення, визнання, планування і розвитку кваліфікацій. НРК ґрунтується на європейських і національних стандартах та принципах забезпечення якості освіти, враховує вимоги ринку праці до компетентностей працівників та запроваджується з метою гармонізації норм законодавства у сферах освіти і соціально-трудових відносин, сприяння національному та міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні, налагодження ефективної взаємодії сфери освіти і ринку праці. Українська НРК затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1241.

Необ'єктивне оцінювання (*Undue recognition of academic achievement*): свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти.

Неформальна освіта (*Non-formal education*): Освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій.

Неформальне навчання (*Non-formal learning*): Додаткове інституційно організоване навчання, яке реалізується через заплановані заходи (у термінах результатів навчання, часу навчання), де представлені деякі форми навчальної підтримки (наприклад, взаємозв'язок між викладачем і студентом), що не завершується наданням кваліфікації певного рівня (етапу, циклу) формальної освіти.

Обман (*Academic fraud*): надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування.

Освіта (*Education*): За концепцією Міжнародної стандартної класифікації освіти 2011, 2013 рр. (ЮНЕСКО, ООН) процеси, якими суспільство цілеспрямовано передає накопичені інформацію, знання, розуміння, погляди, цінності, уміння, компетентності та вчинки від покоління до покоління. Вони включають комунікацію з метою навчання / навченості. Комунікація передбачає передавання інформації повідомлень, ідей, знань, принципів тощо.

Освіта дорослих (*Adult / continuing / recurrent education*): Складова освіти впродовж життя, спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки. Складниками освіти дорослих є: післядипломна освіта; професійне навчання працівників; курси

перепідготовки та/або підвищення кваліфікації; безперервний професійний розвиток.

Освітнє лідерство (*Education leadership*): Нова управлінська парадигма, яка є орієнтиром і механізмом для здійснення реформ у сфері освіти в умовах сучасних суспільних трансформацій. Освітнє лідерство слід розглядати у таких трьох взаємопов'язаних аспектах:

- лідерство в освіті (діяльність керівників, викладачів, студентів / учнів та, як результат, освітніх закладів-лідерів);
- лідерство для освіти (діяльність батьків, науковців, роботодавців та інших стейкхолдерів задля розвитку освіти);
- лідерство освіти (діяльність держави (державна політика) щодо забезпечення пріоритетного розвитку освітньої сфери).

Освітні кваліфікації (*Educational qualifications*): Визнані закладом освіти чи іншим уповноваженим суб'єктом освітньої діяльності та засвідчені відповідним документом про освіту сукупності встановлених стандартом освіти та здобутих особою результатів навчання (компетентностей). Освітні кваліфікації присуджуються, визнаються і підтверджуються закладами освіти чи іншими суб'єктами освітньої діяльності.

Дивись також: *Кваліфікація освітня*.

Освітній компонент (*Educational component*): Самодостатня і формально структурована частина освітньої програми (наприклад, курс, модуль, навчальна дисципліна, семінар, практика тощо).

Освітній процес (*Educational Process / Education activities*): Система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей.

Освітній рівень (*Educational level*): див. *Рівень освіти (Level of education)*.

Освітня діяльність (*Educational activity*): Діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті.

Освітня програма (Study programme): Єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій). Освітня програма може визначати єдину в її межах спеціалізацію або не передбачати спеціалізації. У вищій освіті розрізняють освітньо-професійну, освітньо-наукову та освітньо-творчу програми.

Оцінка (Grade / mark): Будь-яка кількісна або якісна міра на основі визначених критеріїв, які використовуються для опису результатів оцінювання в окремій навчальній дисципліні (модулі) або цілій освітній програмі.

Оцінювання студентів (Assessment of individual students): Формалізований процес визначення рівня опанування студентом запланованих (очікуваних) результатів навчання, що є необхідним для вдосконалення навчального процесу, підвищення ефективності викладання, розвитку студентів.

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти (First (Bachelor's) cycle of higher education): рівень вищої освіти, що передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування складних спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності. Кваліфікації, отримані в межах цього рівня вищої освіти, відповідають 6-му рівню Національної рамки кваліфікацій.

Дивись також: *ступінь першого циклу.*

Післядипломна освіта (Postgraduate / Continuing / Further / In-service Education): Складова освіти дорослих, що передбачає набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти та практичного досвіду. Післядипломна освіта включає: спеціалізацію – профільну спеціалізовану підготовку з метою набуття особою здатності виконувати завдання та обов'язки, що мають особливості в межах спеціальності; перепідготовку – освіту дорослих, спрямовану на професійне

навчання з метою оволодіння іншою (іншими) професією (професіями); підвищення кваліфікації – набуття особою нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань; стажування – набуття особою практичного досвіду виконання завдань та обов’язків у певній професійній діяльності або галузі знань. Післядипломна освіта у галузі охорони здоров’я також включає: інтернатуру; лікарську резидентуру.

Дивись також: *продовжена освіта; освіта дорослих.*

Подвійний диплом / ступінь (Double diploma / degree): Документи про вищу освіту, що надаються окремо кожним з двох закладів вищої освіти після успішного завершення здобувачем вищої освіти спільної освітньої програми на певному циклі/рівні вищої освіти, яка узгоджена між цими закладами вищої освіти.

Постдоктор (Postdoctorate): Особа із ступенем доктора філософії, яка здобуває у визначений період постдокторську освіту через дослідження самостійно або за координації провідного вченого в складі дослідницької групи, отримуючи постдокторську стипендію та перебуваючи на постдокторській посаді, з метою набуття найвищих дослідницьких компетентностей, необхідних для подальшої академічної кар’єри.

Дивись також: *доктор наук.*

Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти (Basic level (Short cycle) of higher education): рівень вищої освіти, що передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв’язування типових спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності. Кваліфікації, отримані в межах цього рівня вищої освіти, відповідають 5-му рівню Національної рамки кваліфікацій.

Дивись також: *молодший бакалавр.*

Предметні опорні точки (Subject benchmark statements): Орієнтири щодо стандартів академічних ступенів у різних галузях знань / предметних областях. Вони описують те, що надає освітній програмі цілісність та

ідентичність, а також визначають, що очікується від випускника в термінах умінь, навичок, здатностей тощо, необхідних для розвитку компетентностей в цій галузі знань / предметній області.

Розроблені та використовуються Агенцією забезпечення якості (QAA) Великобританії для допомоги у розробленні, аналізі та реалізації освітніх програм.

Придатність (здатність) до працевлаштування (Employability): Наявність у випускників компетентностей (знань, умінь, інших особистісних характеристик), що необхідні для успішного працевлаштування.

Призначення кредитів (Credit assignment): Процес формального визначення в кредитах ЄКТС навчального навантаження студента, необхідного для опанування певної освітньої / навчальної програми або її компонентів.

Присвоєння кредитів (Award of credits): Акт надання (зарахування) студенту певної кількості кредитів ЄКТС. Присвоєння кредиту ЄКТС підтверджує, що результати навчання студента оцінено, і що студент виконав вимоги до освітнього / навчального компоненту чи кваліфікації.

Присудження ступеня / кваліфікації (Award of degree / qualification): Акт надання студентові певного академічного ступеня / кваліфікації за результатами успішного виконання відповідної освітньої програми.

Програмні компетентності (Programme competences): Найбільш важливі компетентності, що визначають специфіку та включаються в Профіль програми. Очікується, що програмні компетентності однакових програм в різних університетах є подібними чи порівнюваними між собою.

Програмні результати навчання (Programme learning outcomes): Узгоджений набір тверджень (типово 15-20), які виражають, що здобувач вищої освіти повинен знати, розуміти та бути здатним виконувати відповідно до програмних компетентностей після успішного завершення освітньої програми. Програмні результати навчання, як і програмні компетентності, можуть бути загальними та/або фаховими (предметними) і в сукупності відображають специфіку (унікальність) освітньої програми.

Продовжена освіта (Continuing / recurrent education): див. Освіта дорослих (Adult education); Післядипломна освіта (Postgraduate Continuing / Further / In-service Education).

Проект Тюнінг (TUNING Project): Проект Європейської Комісії «Налаштування освітніх структур в Європі», що реалізується з 2000 р. європейськими університетами при взаємодії із сферою праці та спрямований на формування загальної методології порівнюваності та сумісності рівнів і змісту освітніх програм у різних предметних областях / галузях вищої освіти. Проект охоплює переважну більшість країн, що підписали Болонську декларацію, включаючи Україну. Проект Тюнінг виходить з того, що академічні ступені (кваліфікації) у міжнародному плані можуть бути порівняними і сумісними, якщо порівнюване те, що здатні (компетентні) виконати їх власники, та якщо порівнювані відповідні профілі програм. При цьому не ставиться за мету розроблення уніфікованих загальноєвропейських освітніх програм із детермінованим переліком навчальних дисциплін і з визначеним змістом. За проектом визначено ключові загальні та предметно-специфічні (фахові) компетентності для окремих освітніх галузей. У рамках проекту також розроблені дескриптори циклу / рівня для значної кількості предметних областей.

Професійне визнання (Professional recognition): Стосується права власника кваліфікації, отриманої в певній країні, на практичну діяльність і відповідний професійний статус в іншій країні. У межах Європейського Союзу визнання в професійних цілях визначається як правовий акт, за яким компетентний орган у приймаючій країні визнає, що кваліфікація, отримана за кордоном, прийнятна для здійснення на її території законодавчо регульованої професійної діяльності. В Україні визнання професійної кваліфікації означає документальне підтвердження того, що кваліфікація особи, присвоєна іншим суб'єктом за межами юрисдикції України, відповідає вимогам освітнього стандарту або професійного стандарту, затвердженого в Україні.

Професійні кар'єрні кваліфікації (Professional career qualifications):

Професійні кваліфікації, що присуджуються кваліфікаційними центрами або роботодавцями в сфері праці на основі професійних стандартів. Професійні кар'єрні кваліфікації слід відрізняти від професійних освітніх кваліфікацій, які надаються в освітній сфері.

Професійні кваліфікації (Professional qualifications): Визнані кваліфікаційним центром, суб'єктом освітньої діяльності, іншим уповноваженим суб'єктом та засвідчені відповідним документом стандартизовані сукупності здобутих особою компетентностей (результатів навчання), що дозволяють виконувати певні види робіт або здійснювати професійну діяльність.

Професійні стандарти (Professional standards): Затверджені в установленому порядку вимоги до знань, умінь та інших результатів навчання, необхідні для виконання певного виду робіт. Також містять мінімально необхідні вимоги до змісту та умов праці, кваліфікації працівників, їх компетентностей, що визначаються роботодавцями і слугують основою для присудження професійних кваліфікацій. Професійні стандарти співвідносяться з рівнями Національної рамки кваліфікацій і групуються за галузевими ознаками.

Професійні стандарти можуть розроблятися роботодавцями, їх організаціями та об'єднаннями, органами державної влади, науковими установами, галузевими радами, громадськими об'єднаннями, іншими зацікавленими суб'єктами. Порядок розроблення, введення в дію та перегляду професійних стандартів затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням Національного агентства кваліфікацій.

Професія, для якої запроваджене додаткове регулювання (Regulated profession): Вид професійної діяльності, доступ до якого, крім наявності освіти відповідного рівня за певною спеціальністю, визначається Законом або міжнародним договором.

Дивись також: *Регульована професія.*

Профіль навчання (*Profile of study*): Сукупність основних типових характеристик освітньої програми, що відображують специфіку спрямування вищої освіти. Серед таких характеристик – орієнтація освітніх програм, що визначає їх тип (загальний / академічний або професійний / прикладний). Орієнтаційні типи характерні для всіх рівнів і циклів вищої освіти – короткого, бакалаврського, магістерського, докторського (доктор філософії/мистецтв), крім доктора наук.

Профіль програми (*Programme Profile*): Документ європейського зразка, створений для представлення в усталеній формі основної інформації про освітню програму. Дає змогу точно позиціонувати освітню програму серед інших, співвіднести з тематикою наукових досліджень, чим полегшити її розуміння всіма основними зацікавленими особами: студентами, роботодавцями, дослідниками, викладачами, агенціями забезпечення якості тощо. Визначає предметну область, до якої належить освітня програма, її освітній рівень та специфічні особливості програми, які відрізняють її від інших подібних програм. Може бути самодостатнім документом або частиною Додатку до диплома.

Профіль ступеня (*Degree profile*): див. *Профіль навчання (Profile of study)*; *Профіль програми (Programme Profile)*.

Рамка кваліфікацій (*Qualifications framework*): Цілісний структурований опис кваліфікаційних рівнів, через який можуть бути виражені та співвіднесені між собою в узгоджений спосіб усі кваліфікації у певній системі кваліфікацій. Рамки кваліфікацій визначають загальні вимоги до результатів навчання для кваліфікацій певного рівня.

Розрізняють загальноєвропейські, національні та секторальні (галузеві) рамки кваліфікацій.

До загальноєвропейських рамок кваліфікацій відносяться Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя, Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти.

Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (Framework for Qualifications of the European Higher Education Area, FQ EHEA): Всеохоплююча рамка (шкала) представляє загальну структуру кваліфікацій у Європейському просторі вищої освіти, яка складається з чотирьох послідовних циклів вищої освіти: короткий цикл, перший цикл (бакалавр), другий цикл (магістр) і третій цикл (доктор філософії) (включаючи, у національному контексті, можливість отримання проміжних кваліфікацій), загальних дескрипторів для кожного циклу на основі результатів навчання та діапазону кредитів у короткому, першому та другому циклах.

FQ EHEA прийнята на Бергенській конференції (2005 р.) і модернізована на Паризькій конференції (2018 р.). Для опису кваліфікаційних рівнів рамки використовуються Дублінські дескриптори, що складаються з п'яти видів результатів навчання (компетентностей): знання і розуміння; застосування знань і розуміння; формування суджень; навички комунікації; навички до подальшого навчання та розвитку. Щоб довести сумісність національних рамок кваліфікацій для вищої освіти з QF EHEA, національні рамки кваліфікацій (NQF) повинні пройти самосертифікацію відповідно до QF-EHEA.

Рейтинг закладів вищої освіти (Ranking Higher Education Institutions): Процес і механізм порівняння показників діяльності закладів вищої освіти (та/або освітніх програм) за певними критеріями та визначення відповідних рейтингів. У 2018 р. Урядом України визначено такий перелік провідних світових університетських рейтингів: Академічний рейтинг університетів світу («Шанхайський») – Academic Ranking of World Universities (ARWU); Рейтинг університетів світу за версією «Таймс» – Times Higher Education World University Rankings; Рейтинг університетів світу «К'ю Ес» – QS (Quacquarelli Symonds Ltd) World University Rankings.

Регульована професія (Regulated profession): Професія, допуск до якої та/або діяльність у межах якої певним чином регулюється спеціальним законом або спеціальними адміністративними правилами. Професія може бути

регульованою в одній країні та не регулюватися в іншій. (Паризьке комюніке, 2018 р.).

Дивись також: *Професія, для якої запроваджене додаткове регулювання.*

Регіональне замовлення у сфері вищої освіти: Засіб задоволення потреб економіки держави, регіону та суспільства у кваліфікованих кадрах, забезпечення конституційного права громадян на вищу освіту шляхом укладання регіональним замовником (Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, Київською, Севастопольською міськими державними адміністраціями) із закладом вищої освіти регіонального контракту на підготовку фахівців з вищою освітою.

Результати (Outcomes): Очікувані чи досягнуті результати освітньої / навчальної програми, іншої інституційної діяльності, що підтверджуються певним переліком індикаторів.

Результати навчання (Learning outcomes): Визначення того, що має особа знати, розуміти та здатна робити по завершенню процесу навчання. Досягнення результатів навчання необхідно оцінювати за допомогою процедур, заснованих на чітких і прозорих критеріях. Результати навчання віднесені до окремих освітніх компонентів і до програм у цілому. Вони також використовуються в Європейських і національних рамках кваліфікацій для опису рівня кваліфікації особи.

За Законом України «Про освіту» результати навчання – це знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми (програмні результати навчання) або окремих освітніх компонентів.

Результати навчання в сукупності із критеріями їх оцінювання визначають мінімальні вимоги до присвоєння кредитів, у той час, як виставлення оцінок ґрунтується на співставленні реальних навчальних досягнень студента із мінімальними вимогами. Реальні результати навчання відрізняються від навчальних цілей (очікуваних результатів) тим, що

стосуються навчальних досягнень студента, тоді як цілі навчання є намірами викладача (запланованими результатами). Термін «результати навчання» є одним з основних термінів Болонського процесу і важливий для розуміння та порівняння розмаїття академічних ступенів (кваліфікацій) в Європі, зміни освітньої парадигми з процесної на результатну. Останнє означає перехід від підходу в побудові освітніх програм і викладанні, орієнтованого на викладача, до студентоцентрованого підходу.

Результати навчання в сукупності із критеріями їх оцінювання визначають мінімальні вимоги до присвоєння кредитів, у той час, як виставлення оцінок ґрунтується на співставленні реальних навчальних досягнень студента із мінімальними вимогами. Термін «результати навчання» є одним з основних термінів Болонського процесу і важливий для розуміння та порівняння розмаїття академічних ступенів (кваліфікацій) в Європі.

Рівень кредиту (Credit level): Показник відносного рівня вимог до складності освітнього компоненту, глибини його вивчення та рівня самостійності студента. Може пов'язуватися з роком навчання (наприклад, рівні 1 / 2 / 3 при трирічній освітній програмі) та/або змістом курсу (наприклад, базовий, середній, ускладнений).

Рівень освіти (Level of education): Завершений етап освіти, що характеризується рівнем складності освітньої програми, сукупністю результатів навчання та компетентностей, які визначені, як правило, стандартом освіти та відповідають певному рівню Національної рамки кваліфікацій. Рівні освіти утворюють упорядкований перелік груп освітніх програм і відповідних кваліфікацій за ступенем складності їх змісту від найпростіших базових до складних спеціалізованих. Рівень освіти, поряд з галуззю освіти, є основною класифікаційною змінною Міжнародної стандартної класифікації освіти та ідентифікуються з певними рівнями європейських і національних рамок кваліфікацій. Зазвичай існує національна ієрархія рівнів освіти, кваліфікацій, ступенів (з цією метою в різних країнах прийнято національні системи класифікації освіти та рамки кваліфікацій).

Кількість рівнів освіти, кваліфікацій, ступенів може відрізнятися поміж країнами та системами освіти.

Рівні вищої освіти (Levels of higher education): див. *Міжнародна стандартна класифікація освіти, МСКО (International Standard Classification of Education, ISCED)*; *Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти (Basic level (Short cycle) of higher education)*; *Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти (First (Bachelor's) cycle of higher education)*; *Другий (магістерський) рівень вищої освіти (Second (Master's) cycle of higher education)*; *Третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень вищої освіти (Third (education and research/education and creation) cycle of higher education)*.

Розуміння (Understanding): Теоретичний (концептуальний) рівень опанування знань / навчальної інформації, що дає змогу не лише фактично знати, що, де і коли відбувається та відтворювати / перелічувати відомі факти, а й інтерпретувати інформацію та пояснювати, чому і як відбувається / здійснюється те чи інше явище.

Самоплагіат (Self-plagiarism, Auto-plagiarism): Оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів.

Самостійна робота (individual course work – у межах навчальної дисципліни; self-study – поза дисципліною; directed self-study – самостійна робота над дипломом наприклад): форма освітнього процесу, що передбачає опрацювання навчального матеріалу, підготовку до різних видів навчальних занять, виконання завдань, підготовку кваліфікаційної роботи, науково-дослідну роботу тощо у вільний від навчальних занять, практичної підготовки, контрольних заходів час.

Сертифікація (Certification): Процес, за яким уповноважений орган підтверджує досягнення встановлених стандартів якості та зазвичай надає відповідні права суб'єкту діяльності. Для вищої освіти надання відповідного сертифікату, диплому або звання формально означає, що результати навчання

досягнуті здобувачем вищої освіти, оцінені та визнані компетентним органом згідно із визначеним стандартом.

Система забезпечення якості вищої освіти (Quality Assurance System in Higher Education): Складається з:

- 1) системи забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості);
- 2) системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти;
- 3) системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Система внутрішнього забезпечення якості (Internal Quality Assurance System): Система забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти, що передбачає здійснення таких процедур і заходів:

- 1) визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти;
- 2) здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;
- 3) щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладу вищої освіти та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;
- 4) забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науковопедагогічних працівників;
- 5) забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;
- 6) забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;
- 7) забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;

8) забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти та здобувачами вищої освіти, у тому числі створення і забезпечення функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату;

9) інших процедур і заходів.

Система зовнішнього забезпечення якості (External Quality Assurance System): Система зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти, що передбачає здійснення таких процедур і заходів:

1) забезпечення ефективності процесів і процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти;

2) забезпечення наявності системи проведення процедур зовнішнього забезпечення якості;

3) забезпечення наявності оприлюднених критеріїв прийняття рішень відповідно до стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти;

4) налагодження доступного і зрозумілого звітування;

5) проведення періодичних перевірок діяльності систем забезпечення якості та механізмів роботи з отриманими рекомендаціями;

6) інших процедур і заходів.

Соціальний вимір вищої освіти (Social dimension in higher education): Сукупність характеристик вищої освіти, яка включає рівний і справедливий доступ до якісної освіти, інформування і консультивання студентів, їх матеріальну підтримку, забезпечення соціальної єдності, що дає змогу більшості молодих людей, незалежно від соціального статусу, фінансової спроможності, інших факторів, опанувати освіту вищого рівня та максимально розкрити свій особистий потенціал, а відтак досягнути соціального вирівнювання громадян. Соціальний вимір вищої освіти є одним з аспектів Болонського процесу.

Дивись також: *мобільність; якість вищої освіти.*

Спеціалізація (*Specialization / Major Subject*): Складова спеціальності, що може визначатися закладом вищої освіти та передбачає одну або декілька профільних спеціалізованих освітніх програм вищої або післядипломної освіти.

Спеціальність (*Speciality / Specialty / Detailed Field*): Гармонізована з Міжнародною стандартною класифікацією освіти предметна область освіти і науки, яка об'єднує споріднені освітні програми, що передбачають спільні вимоги до компетентностей і результатів навчання випускників.

Списування (*Chiting*): Виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання.

Спільна програма (*Joint programme*): узгоджена освітня програма на основі міжінституційних домовленостей між закладами вищої освіти, що веде до спільного (подвійного, багатостороннього) ступеня. Частини спільної програми, які опановуються студентами в закладах-партнерах, автоматично визнаються іншими закладами-партнерами. Те саме стосується спільних (подвійних, багатосторонніх) ступенів.

Спільний ступінь (*Joint degree*): Один документ офіційно визнаний відповідними національними органами влади принаймні двох країн. Ступінь, що присуджується принаймні двома закладами вищої освіти на основі освітньої програми, що розроблена та/або надається спільно цими закладами-партнерами, та засвідчується одним документом (дипломом, сертифікатом). Присудження спільних ступенів сприяє академічній і професійній мобільності, розвитку Європейського простору вищої освіти.

Сталий фонд (ендавмент) закладу вищої освіти (*Endowment for higher education institution*): Сума коштів або вартість іншого майна, призначена для інвестування або капіталізації на строк не менше 36 місяців, пасивні доходи від якої використовуються закладом вищої освіти з метою

здійснення його статутної діяльності у порядку, визначеному благодійником або уповноваженою ним особою.

Стандарти вищої освіти (Higher Education Standards): Сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності.

Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості вищої освіти та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ), результатів навчання за відповідними спеціальностями.

Стандарт вищої освіти визначає такі вимоги до освітньої програми:

- 1) обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти;
- 2) вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, та результатів їх навчання;
- 3) перелік обов'язкових компетентностей випускника;
- 4) нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання;
- 5) форми атестації здобувачів вищої освіти;
- 6) вимоги до створення освітніх програм підготовки за галуззю знань, двома галузями знань або групою спеціальностей (у стандартах рівня молодшого бакалавра), міждисциплінарних освітньо-наукових програм (у стандартах магістра та доктора філософії);
- 7) вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності).

Стандарти вищої освіти спеціальностей, необхідних для доступу до професій, для яких запроваджене додаткове регулювання, можуть містити додаткові вимоги до правил прийому, структури освітньої програми, змісту освіти, організації освітнього процесу та атестації випускників. Нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти для відповідних освітніх програм формується у термінах програмних результатів навчання.

Дивись також: *акредитація; ліцензування; Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти; якість вищої освіти.*

Стандарти і рекомендації із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area, ESG): Документ, ухвалений на Болонському саміті в 2005 р. у Бергені (Норвегія), переглянутий в 2015 р. в Єревані (Вірменія) та призначений для закладів вищої освіти та агенцій із забезпечення якості вищої освіти. Містить стандарти і рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості у закладах вищої освіти, зовнішнього забезпечення якості вищої освіти та стандарти щодо агенцій із зовнішнього забезпечення якості вищої освіти.

Дивись також: *акредитація; ліцензування; стандарт вищої освіти; якість вищої освіти.*

Стратегія у вищій освіті (Strategy in higher education): Офіційний політичний документ, розроблений органами державної влади для досягнення поставленої мети, що визначає довгострокові цілі розвитку вищої освіти та обставин, з урахуванням яких плануються, ресурсно забезпечуються і реалізуються відповідні заходи. У межах Болонського процесу у 2007 р. прийнята стратегія «Європейський простір вищої освіти в глобальному оточенні», у якій поміж пріоритетів на майбутнє є цілісне функціонування цього простору. Комюніке, прийнятим у Льовені/ Лувен-ла-Ньові (2009 р.), визначено стратегію розвитку ЄПВО до 2020 р.

Студент (Student): Особа, яка залучена до формальної освітньої програми вищої освіти.

Студентоцентризований підхід (Student-centered approach / Learnercentered approach): Передбачає розроблення освітніх програм, які зосереджуються на результатах навчання, ураховують особливості пріоритетів особи, яка навчається, ґрунтуються на реалістичності запланованого навчального навантаження, яке узгоджується із тривалістю освітньої

програми. При цьому студенту надаються більші можливості щодо вибору змісту, темпу, способу та місця навчання.

Студентоцентроване навчання (*Student-centred learning*): Мислення та культура викладання і навчання, що характеризуються інноваційними методами викладання і навчання, які спрямовані на сприяння навчанню в комунікації з викладачами та іншими студентами, і які серйозно сприймають студентів як активних учасників власного навчання, розвиваючи загальні компетентності, такі як вирішення проблем, критичне мислення та рефлексивне мислення.

Підхід до організації освітнього процесу, що передбачає заохочення здобувачів вищої освіти до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу; створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів вищої освіти, зокрема надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії; побудову освітнього процесу на засадах взаємної поваги і партнерства між учасниками освітнього процесу (Закон України «Про вищу освіту»).

Ступінь (*Degree*): Кваліфікація вищої освіти, що як правило, присвоюється після успішного завершення освітньої програми на певному циклі/рівні вищої освіти.

Ступінь другого циклу (*Second cycle degree*): Освітня кваліфікація, що присуджується закладом вищої освіти після успішного завершення освітньої програми другого циклу вищої освіти за Болонською класифікацією з тривалістю навчання 1–2 роки та навчальним навантаженням 60–120 кредитів ЄКТС. Ступінь другого циклу, який зазвичай називають «магістер», надається на основі отриманого раніше ступеня першого циклу або (у випадку інтегрованого ступеня) на основі третього освітнього рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти.

Дивись також: *магістр; другий рівень вищої освіти.*

Ступінь першого циклу (*First cycle degree*): Освітня кваліфікація, що присуджується закладом вищої освіти після успішного завершення освітньої

програми першого циклу вищої освіти за Болонською класифікацією з тривалістю навчання не менше 3-х років і навчальним навантаженням 180–240 кредитів ЄКТС. Ступінь першого циклу, який зазвичай називають «бакалавр», надається на основі третього освітнього рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти.

Дивись також: *бакалавр; перший рівень вищої освіти.*

Ступінь третього циклу (Third cycle degree): Освітня кваліфікація, що присуджується закладом вищої освіти після успішного завершення третього циклу вищої освіти за болонською класифікацією з тривалістю навчання 3–4 роки навчання і передбачає обов’язкове проведення науково-дослідницької роботи. Ступінь третього циклу, який зазвичай називають «доктор філософії», надається на основі отриманого раніше ступеня другого циклу або в певних випадках першого циклу вищої освіти.

Дивись також: *доктор філософії; доктор мистецтва, третій рівень вищої освіти.*

Ступенева мобільність (Degree mobility): Довгострокова форма мобільності, яка спрямована на отримання повного ступеня або диплома (сертифіката) в країні перебування на навчанні.

Точки прив’язки (Reference points): Індикатори, які забезпечують цілісність кваліфікацій, сукупностей результатів навчання. Використовуються проектом Тюнінг для означення галузей знань/предметних областей, для яких розробляються освітні програми різних рівнів.

Дивись також: *проект Тюнінг; галузь знань.*

Транснаціональна вища освіта (Transnational higher education): Вища освіта, що надається громадянам певної країни закладами освіти іншої держави.

Трансфер кредитів (Credit transfer): Процес визнання кредитів, присвоєних в одному контексті (програмі, закладі), в іншому формальному контексті (програмі, закладі) з метою отримання кваліфікації. Кредити, присвоєні студентам за однією програмою, можуть бути перенесені для

накопичення в іншу програму, запропонованій тим самим або іншим закладом. Трансфер кредитів є запорукою успішної навчальної мобільності. Інститути, факультети, кафедри можуть укладати угоди, які гарантують автоматичне визнання та трансфер кредитів.

Третій (освітньо-науковий / освітньо-творчий) рівень вищої освіти (Third (educational and research / educational and creative) cycle of higher education): Рівень вищої освіти, що передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності. Освітньо-науковий рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Освітньо-творчий рівень вищої освіти передбачає оволодіння методологією мистецької та мистецькопедагогічної діяльності, здійснення самостійного творчого мистецького проекту, здобуття практичних навичок продукування нових ідей і розв'язання теоретичних та практичних проблем у творчій мистецькій сфері. Відповідає 8-му рівню Національної рамки кваліфікацій.

Дивись також: *доктор філософії; доктор мистецтв; ступінь третього циклу.*

Тривалість навчальної програми (Duration of study programme): див. Тривалість освітньої програми (Duration of educational programme).

Тривалість освітньої програми (Duration of educational programme): Стандартна кількість років, упродовж яких здобувач вищої освіти може виконати освітню програму. В Європейському просторі вищої освіти один навчальний рік вважається еквівалентним 60 кредитам ЄКТС.

Трициклова система вищої освіти (Three-cycle system of higher education): Запроваджена в рамках Болонського процесу система вищої освіти,

що складається з трьох циклів: перший і другий цикли відповідають 6-му і 7-му освітнім рівням за Міжнародною стандартною класифікацією освіти, а третій – 8-му (найвищому) освітньому рівню за цією класифікацією. Перший, другий і третій цикли зазвичай називають бакалаврським, магістерським, докторським. Кожен з цих циклів забезпечує доступ до професійної кар'єри та подальшого навчання. Характер кваліфікацій, що надаються на кожному з циклів описується Дублінськими дескрипторами в межах Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти. Документами Болонського процесу допускається також існування короткого циклу в межах першого циклу, що відповідає 5-му освітньому рівню за Міжнародною стандартною класифікацією освіти.

Уміння (Skills): Здатність застосовувати знання та розуміння для виконання завдань і розв'язання задач і проблем. Уміння поділяються на когнітивні (інтелектуально-творчі) і практичні на основі майстерності з використанням методів, матеріалів, інструкцій та інструментів.

Універсальний дизайн у сфері освіти (Universal design in the field of education): Дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм і послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну.

Університет (University): Основний тип закладу вищої освіти, що найбільш повно виражає й реалізує місію, візію, цілі, завдання та функції вищої освіти. Як провідні інтелектуальні осередки суспільства, університети на засадах автономії, академічної свободи здійснюють освітню, дослідницьку, інноваційну діяльність, є головними чинниками суспільного прогресу.

В Україні університет – багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий (профільний, технологічний, педагогічний, фізичного виховання і спорту, гуманітарний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), проводить

фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань і провадить культурно-просвітницьку діяльність.

Фабрикація (*Fabrication*): Вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях.

Фальсифікація (*Falsifacation*): Свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень.

Фахові (спеціальні, предметно-специфічні) компетентності (*Subject specific competences*): Компетентності, актуальні для конкретної предметної області, які є важливими для успішної професійної діяльності за певною спеціальністю на певному рівні Національної рамки кваліфікацій. Ці компетентності безпосередньо визначають специфіку (галузі знань / предметної області / спеціальності) освітньої програми та кваліфікації випускника.

В Європейському просторі вищої освіти за проектом Тюнінг розробляються описи та переліки компетентностей, результатів навчання для галузей знань і спеціальностей.

Філія (*Branch / Affiliate*): це територіально відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти, що не має статусу юридичної особи та діє на підставі положення, затвердженого засновником відповідного закладу освіти на основі типового положення, що затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Формальна освіта (*Formal education*): Освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.

Формальне навчання (*Formal learning*): Навчання, яке відбувається в організованому та структурованому середовищі, спеціально присвяченому

навчанню, і зазвичай призводить до присвоєння кваліфікації, як правило, у формі сертифіката або диплома. Це включає системи загальної освіти, початкової професійної (професійно-технічної) освіти і підготовки та вищої освіти.

Дивись також: *Формальна освіта (Formal education)*.

Формульне фінансування (Funding formulas): Формули, які автоматично розподіляють кошти між закладами. Вони можуть відрізнятися залежно від факторів, які використовуються для їх розроблення. Вони можуть включати серед іншого вхідні дані, такі як студенти або співробітники, номінальні, реальні або середні витрати на студента та критерії результативності.

Хабарництво (Bribery): надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі.

Цикли вищої освіти (Cycles of higher education): Складові в ієрархічній структурній класифікації вищої освіти, запропонованій в рамках Болонського процесу. В Європейському просторі вищої освіти виділяють такі цикли: короткий у межах першого циклу, перший (зазвичай називають бакалаврським), другий (магістерський) і третій (докторський) цикли вищої освіти. У деяких країнах виділяють також постдокторський цикл, пов'язаний з вищими докторськими (науковими) кваліфікаціями (постдоктор – вищий доктор, габілітований доктор, доктор наук).

Цінності (Values): Об'єктивно-суб'єктивна інформація, що виражає значення об'єктів для суб'єктів, суб'єктивні пріоритети в царині об'єктів. Цінності як ставлення суб'єктів до об'єктів формуються в освіті, навчанні.

Якість вищої освіти (Quality in Higher Education): Відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і

суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості.

Якість вищої освіти є ключовим поняттям Болонського процесу. З метою її забезпечення розроблено Рамку кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (2005 р.), Європейські стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти (2005 р., 2015 р.), утворено Європейську асоціацію забезпечення якості вищої освіти (2004 р.) та Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти.

В Україні якість вищої освіти підтримується системами зовнішнього та внутрішнього (університетського) забезпечення якості вищої освіти. Ключовим елементом системи зовнішнього забезпечення якості в Україні є Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

Якість освітньої діяльності (Quality in education activities): Рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг.

Список використаної літератури:

Глосарій з навчальної дисципліни «Політологія» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 29 «Міжнародні відносини» спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» спеціалізації «Міжнародні відносини» факультету міжнародного та європейського права. Харків: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2024. 13 с.

Національний освітній глосарій: вища освіта / 3-є вид., перероб. і доп.) / Авт.-уклад.: В.Є. Бахрушин, М.І. Винницький, В.М. Захарченко, І.О. Золотарьова, С.А. Калашнікова, В.І. Луговий, М.Р. Мруга, Ю.М. Рашкевич, А.В. Ставицький, Ж.В. Таланова / За ред. В.Г. Кременя, В.Є. Бахрушина. 2021. 94 с.